

1919

KAFFKA MARGIT: A RÉVNÉL

Szomorú, poszthumusz könyv, mely nyugodt, bőbeszédű novellákat sorakoztat a silány papiroson. Kaffka Margit értékes, sokszínű, gondolatokban és meglátásokban dúskálódó egyénisége a novellában nem érvényesül oly tökéletesen, mint a regényben: tervezései nagyszabásúak, ecsetvonásai szélesek, részletezései tág teret kívánnak. Nagyon távol áll Maupassant-tól, a könnyed elbeszélőtörténettől, a kis keretű beszélyben nem eseményt, nem mozgást ad, nem felületes, kerek kis történeteket regél, hanem higgadtan és melegen megalkotott képet, avagy csak képrészletet tár elénk, melyek nyugodt, gondos portrékhoz hasonlítanak. Novellái olvasásakor inkább Dickens megállapodott, lassú és ráérős modora jut eszünkbe, valami magyaros és asszonyos színnel melegebbé, közvetlenebbé téve, s ez az írásmód kényelmesebben terjeszkedik, nyújtózkodik a széles, szabad regényben, mint nemes, vad, végtelen rétségeken. Azonban Kaffka novelláiban is megkapó, mélységes képeket kapunk kispolgári hétköznapokról, csendes válságokról, igénytelen, szóalmas magyar Bovarynékről, bibliai hangulatokról, asszonyos kislánycsevegésről, okos megnyugvásokról, bús, parasztos lelkivilágokról, sután rakoncátlan gyermeki gondolatokról. Mindegyik írás Kaffka nemes, meleg, művészi jelét viseli magán, úgy, hogy fájdalmas fáradsággal, sorsátkozó rajongással tesszük le ezt a novelláskönyvet, mely Kaffka Margit asszony nagyszerűségének, értékességének, pótolhatatlanságának utólagos, súlyos bizonyítéka.

HAJÓ SÁNDOR: AZ ÖTVENÉVES FÉRFI

(A Belvárosi Színház bemutatója)

Ötven év fájdalmas határ az élet nappala és hajnala között, határkő, forduló, krízis, veszedelem, melyben meghalhat egy régi én, és új támadhat szeszélyes következetlenséggel. Hajó Sándor ötvenéves férfiúja ezt példázza; a keményen, szigorúan, szilárdan felépített politikus megpuhul, megcsuklik a húszéves forradalmárleány szerelmén. A tétel merésznek látszik, de a bizonyítás ügyes, művészi és valószínű. Sokkal vakmerőbb azoknak a színeknek és gesztusoknak kölcsönkérése a közelmúltból, melyek még melegek, sőt: borzalmasak. A nézőnek nehéz a ruhatárban elhelyezni a tegnapi emlékeit, s úgy élvezni a darabot, mint a történelmi múlt drámáját. Szerencse, hogy az időszerepesség nem válik fontossá, izgatóvá, történetté; ebben a színműben a jellemek az értékesek, a különösen becsesek. Csupa gondosan megalkotott, életelevenségű, művészi erejű és tökéletességű alak mozog a színen, csak néha sápad elő egy-egy nőszereplőn néhány bizonytalanabb színfolt. A cselekmény, a történet elhalványul a jellemek erős párhuzamában, mint élesen beállított arcképeknél az eltompult, elmosódott háttér. A nemes ellentétek egymás mellé állítása már magában véve is annyira érdekesen beszédes dolog, mint disszonáns hangok egyszerű leütése dallamformálás nélkül. A cselekmény ebben a darabban főleg arra való, hogy a jellemek kibontakozzanak, fejlődjenek és megtörjenek benne. Az előadásban két férfi tűnik fel: Körmendi Kálmán és Pethő Attila, két higgadt, ügyes és előkelő színész. A női szereplők aránytalanul gyengébbek. Igaz, hogy beszélgetésük sem mindig szerencsés, és hogy fanatikus forradalmárnőket játszani nehéz feladat abban a korban, mely nem ismeri a rájongó Corday Saroltákat.

FLAUBERT: SZENT ANTAL MEGKÍSÉRTÉSE

Thebais hegyének legendás remetéje, a többszörösen megfestett „megkísértett Szent Antal” Flaubert-t is megihlette. Látszólag a legendás szent zűrzavaros, érzékcsalódásos őrjöngése ez az írás, valójában azonban sokkal több ennél: feltárása a hit, a dogmák, az egész rajongó és gondolkodó élet fájdalmas értéktelenségének. Régi istenek, csábos asszonyok, pogány történelmek, döbbenetes világnézetek, sátáni szavak, bűnös beszédek, lázas borzalmak, fülledt paráznaságok, szörnyű szülöttek, őrjöngő indulatok — évezredek gondolatai és képzelgései — csapongnak, kavarnak, száguldanak a jeles remete körül. Egymásutánjuk szaggatott, megjelenésük ijesztően testies, a szavak, a képek duzzadnak szépségtől és erőtől. Flaubert egyik késői írása ez, amikor a keserűség, a kétkedés, az üresség kivájta lelkét, mély gondolatvilágát, csupán művészete marad nemes és sértetlen. Flaubert-nak ezt a mély távlatú, kusza látományokból összeszőtt könyvét Lusztig Géza fordította le magyarra. A nehéz és fárasztó szöveget sok megértéssel, tagadhatatlan készséggel, de annál pongyolább magyarossággal ültette át. Például ilyen szavakat: misztikus, cadaver, absurdum, substantia, atmosphaera — nem szabadna lefordítlanul hagyni, mikor e szavaknak szép, könnyű és teljesen megfelelő magyar fordításuk van.

KRÚDY GYULA: KANAÁN FÖLDJE

Krúdy Gyula szeret regélni anélkül, hogy figyelne az elbeszélő műfajok szabályaira és követelményeire. Talán éppen ezért érvényesül oly előnyösen, oly ké-

nyelmesen apró naplójegyzetekben, formát, bonyodalmat és következetességet nem kívánó krónikákban. E könyvecskében hasonló szabad írások szenderegnek. Valamikor egy napilap vasárnapi hasábjain gyönyörködtették a merengő olvasót, de így, nyugodtabb köntösben, hónapok és világok enyészete után is bájosan, finoman hatnak ezek az álmatag jegyzetek. Kivételesen nem szarvasbokról, nem ünöderekakról, nem finom és kecses erkölcsstelenségekről van szó, hanem vidám vendéglőről, mosolygós sültekről, kerek cipósokról, melyet leginkább vidéki plébánosok viseltek. Merengés e könyv elsüppedt múltakon, az író sörszagú, kedélyes tegnapokat, dús levű, málnapiros szüretet hívogat vissza egy levitézlett Magyarországból. Eltemetett azelőttök halottsápadt arca piroslik fel újra, a sárga zsírral leöntött kappan, a vörösborban pácolt vaddisznó, hurkás, túróscsuszás torok piros illata nyúlik el a levegőben, mint jóllakott eb a küszöbön — egy boldog, kacajos Kánaán ezernyi emlékképe válik meleggé és ragyogóvá. Hasonlatok burjánzanak, mint sajátos és színes gombák, kedélyes, gondtalan évek sajognak és mosolyognak az eltávozottak csábos, távoli mosolyával, egy eltemetett Magyarország kel fel dohos kriptájából. Szelíd, kedves, jóleső olvasmány ez a könyv, kurta, üdítő pihenő az ínséges mindennapok, a fájdalmas [...] jelen bogáncsos országútján.

ELINDULÁS ÚJ ÉLET FELÉ

— febr. 21.

— Alig várom már azt az időt, amikor simán búcsút mondhatok ennek az országnak, és új életet kezdek valahol túl az Alpeseken vagy túl az Óceánon.

Hidd el, utálok már ezt a világot, a gondtól görnyedő napokat, a tehetetlen sóhajokat, a rozoga reményeket s ezeket az izgága, százfelé húzó embereket, akiket honfitársaknak kell neveznem. Ah, mikor indul már expressz nyugat felé, vagy Cunard-hajó finom muzsikával, langyos békességgel és izmos reményekkel?

— Nem hiszem, hogy őszintén beszélnél. A vágy egy új, higgadt, idegen világ után valószínűleg igaz, de az új élet kezdésének terve nem lehet mély, komoly akarássod. Ez a terv hideg, gögös és erőszakos, mint ókori tirannus ötlete, aki selymes pázsitot akart látni az érdes, kemény sziklafokon. Hogyan tapadsz te meg az új világ rideg és hideg talaján? Hogyan lehet szívós, verejtékes kitartás benned, mikor néhány év alatt már meguntál egy hazát, egy életet? És lesz-e erőd, hajlékonyságod, megalkuvásod, elég kerges lesz-e a kezéd és a lelked a küzdéshez, a munkához, a csalódáshoz?

— Fiatal vagyok, erős vagyok; tehát nem félek semmitől. A küzdés színt és tartalmat ad életemnek, a munka örömben, enyhe elégedettségben fürösztli lelkemet. Az új életet nem fogom megunhatni, mert sokáig új lesz, érdekes meg ismeretlen, és ha már megszokottá válik, akkorára már valamerre eldőlt a jövőm sorsa. Csak el innen, mert nyugtalanít, idegesít az ittlét, a sok sivár sóhaj, a vádaskodó visszavonás, a lomha, közönyös nekibúsulás, mint temetésen a keserves, könnyet facsaró, vég nélküli szertartás.

— Küzdés, munka itt is jut számodra, új életre vágyódó barátom. Szóval, ez nem lehet oka a végleges búcsúnak. A munka jutalma pedig mindenütt bizonytalan. Azután komolyan kérdelem tőled: elkészültél-e már a nagy útra? Becsomagoltál minden szükségeset, és kidobáltál minden feleslegeset a bőröndödből? Minden emlékképet, a tegnapi összes, fonnyadt, sápadt illatú virágát, zöld évek, suta szerelmek, mosolygós múltak utolsó, drága, halovány szirmát? Hiszen minden

perced, szavad, mozdulatod és gondolatod a régi énnel, a régi honnal, a régi étellel függ össze, mint öreg, boglyas gyöker az ősi földdel. És te el tudnál minden gyökérszálat szakítani, ami az azelőttbe kapaszkodik, el tudnál mindent felejteni, ami eddig életedet alkotta, s ami az új világban terhes, felesleges lom lesz csupán? El tudnád örökre temetni régi énedet, zsenge álmaidat, csupasz gyermekarcod, bámész szeméidet, az első szivárvány képét, az első csalódás fájdalmát, az első csók esetlen tüzességét, régi, téli esték méla meghittségét, egykori dalok drága dúdolását, az ódon családi házat, a vén vadgesztenyét, a kert végén csobogó erecskét, lepke libegését hímes köntösű mezők felett, amikor zöld hálóval, piros, izzadt kis orcáddal csetlettél a pettyes, sárga szárnyak után? El tudnád temetni múltadat, lelkedet, emlékezésedet?

— Ezek túlhajtott érzelmekedek. Én nem akarom eltemetni emlékezésemet, akárhol is leszek, múltamat mindig megőrizhetem.

— Ó, igen, megőrizheted, de nem lesz tanácsos megőrizni, ha újra akarod kezdeni életedet. Mit csinálsz majd emlékeiddel, idegen, önző falak és emberck között? Emlékeid csak fájni fognak, mint gyógyulni nem akaró sebek, melyeket ráadásul senkinek sem mutathatsz meg. Kinek mondhatod el a te nyelveden az emlékezés fájdalmas gyönyörűségét, ki értené meg a trágyaszagú alföldi éjjeleket, a hegyaljai szüreteket, a cigányzenés elbúsulásokat, a Tisza menti füzesek hallgatag szomorúságát? Kinél könnyebbülnél meg, hol nyugodnál meg, mikor soha senki nem érti meg szavadat és fájdalmadat? Csak a munka, a mindennap nyútt nyelve lesz érthető az idegen fülek számára.

— De hiszen ez a fontos.

— Evvel egyúttal azt is mondod, hogy az emlékezés nem fontos dolog. Azt mondod, hogy nem akarsz emlékezni, hogy az üres feledésbe akarod lökni eddigi

éveidet, hogy ezt mondhassad: most mindent előlről kezdek, munkát, küzdést, életet.

— Igen, ezt akarom mondani.

— De gondold meg, te hidegen és szívtelenül újjászülető, hogy gyermek már nem lehetsz többé, karácsony estéjén nem várhatod már az aranyhajú Jézuska eljövetelét, a hazáról már nem tanulhatsz verset az iskolában, és nem lesz új anyád, aki másnyelvű imára tanítana rácsos kis ágyadban. Eletedből örökön hiányozni fog egy aranyos csillogású rész; sajgó, kellemetlen üresség fog ásítani a múltból, mint valami fekete rés egy fényes tükörből, mely csupán fél arcodat mutatja. Nem élhatsz már egész életet, nem lehetsz ezentúl soha többé egész ember.

— Te a múltnak különösen súlyos szerepet szánsz. Én nem a múltért, hanem a jövőért élek. Nekem meglesz új világomban is a társaságom, lesznek barátaim, talán feleségem, meg gyermekem is lesz, és talán jó körülmények közé, kényelmes életmódra kerülök; az új élet, a küzdés sikere, az anyagi gondtalanság, a friss munka, a langyos, békés, elégedett mindennapok elfeledtetik majd a múlt hiányát, és nem teszik szükségessé a keserű emlékezést.

— Istenem, hát ez a célod, ez a befejezett remény- és tervpalotád? Ez minden? Hát érdemes egy langyos, nyugodalmas, idegen élet reményéért elhajítani lelkünk legszebb darabját, érdemes-e örökre lemondani az emlékezés bűvös illatú virágoskertjéről? Hát egy ember igényei befejeződnek a megtelt gyomornál, a jó szivar-nál, a meleg papucs-nál, a gondos nőnél és annál a profán gondtalanságnál, hogy nem kell a holnapi kenyérrel törődni? Hát akkor miért kellett egy redőtlen gyermekkort, egy boldogan bús ifjúságot leélni, miért kellett fogalmakat, érzéseket, álmokat dédelgetni lelkünkben, mint finom virágokat tikkadt üvegházban. Miért is voltak hát szépségek, fájdalmak, buja bűnök és sudár erények a múltban, ha csak a ma jóllakott-

sága és a holnapi ebéd étlapja a fontos. Hát miért megőrizni a falusi templomtornyot, a vadszőlős tornácot, a fehér fejű tanító arcát, puha titkok varázsát, tavaszok és fenséges őszök hangulatát, egy csók ízét májusban a vén hársfa alatt, egy kacaj üdeségét, egy parázolás éjszaka mámorát kopott diákszobánkban, egy vers, egy könyv szépségét, mely boldogan rezeg végig lelkünk hárfáján, egy illat emlékét az ellopott csipkekendőn, búsongó tilinkóhangot szelíd alkonyhaldokláskor, álmok hímezését, örömök várását vergődéses éjszakákon és sápadt, sivár nappalokon keresztül... Miért megőrizni zsiros, boros torok vígságát, gyermeki bánatok bájoságát, hajdani húsvétok piros pitymalatát, lázas nyavalyák idejét, mikor a halál estenden bekukkantott az ablakon, egy asszonyi búcsú szagató szomorúságát lankadt, szeptemberi alkonyaton, kisvárosi estélyek forróságát, mikor örök hűséget esküszünk a lengyelke alatt, egy mondat zenéjét, sima selymes, sóvárgott ajkáról, vagy jó apánk fejfáját a csüggeteg sírkertben... Hát miért? Ó, mondjad, miért?

— Eh... késő van! Gyerünk aludni.

JOSEF GREGOR TAJOVSKIJ: FALUSI TÖRTÉNETEK

Kíváncsi kézzel, időszerű érdeklődéssel nyúlunk e kis füzet után, mely a Világosság-Könyvtár narancsvörös egyenruháját viseli. Tajovszkij ugyanis — ódon és alkalmatlan szóval élve — „házánk fia”, csakhogy szlovákul írt, és Prága volt az ő Budapestje. Nyugodt, egyszerű és kissé darabos írói egyéniség, akiben azonban ősi fenyvesek, zólyomi hegyek, zsiros, otromba szlovák parasztok eredeti ereje él, akárcsak — megfelelő helyi változtatással és magasabb művészettel —

Móricz Zsigmondban. Tajovszkij nem elbeszélő, hanem zsánerfestő; tiszta, romlatlan, kevés számú színeket, naiv, egyszerű, furfang nélküli ecsetkezelési módot használ, és modelljei: egy bamba tehenész, Zsuzsa, a szolgaságba szokott bagoly, egy beteg kandisznó, a csurgót lopó nagypapa. Legsikerültebb, lelegevenebb és határozottan mesteri kép a Jano Mrázról, az istenes emberről szóló írás. A vén, bibliát idézgető, gyomrát dédelgető, tarkaságoknak hazudó, ájtatosan ravaszkodó gazember portréja oly hű, oly nagyszerű, mint Tolsztoj valamelyik jámbor muzsikja. Ha másért nem, ezért az egy elbeszélésért is megérdemli Tajovszkij, hogy nevét komolyan és szeretettel írjuk be emlékeztünk kapcsos könyvébe. Talán még találkozunk vele, amikor az időszerű, az elkerülhetetlen képzettársítás fájdalma is elhalványodik, vagy végképp elfakul.

TERSÁNSZKY J. JENŐ: A KÉT GONDVISELÉS, AMELYRŐL CSAK EGY BIZONYOS

Az a sajátos, maga alkotta, pongyolán újszerű és keresetten könnyelmű irány, melyet a szerző követ, ebben a regényben teljes, kényelmes egészében nyúlik el. A lényeg, a történet: egy sápadt asszony idegessége, félelemérzései, kórosan fokozott érzékenysége, de a mellékalakok és mellékselekmények ugyancsak súlyt, szót és szerepet követelnek. A lelki rajzok, az érzések, indulatok és okoskodások leírása kutató, találó és meglátó tekintetre vallanak, csupán formájukban van keresettség s némi látszólagos felületesség. Tersánszky-nak elbeszélő képessége, sőt tehetsége van; a nyútt téma, a köznapi színek életmeleg mesévé formálódnak írásában, azonban a hanyagság és különösség keresése többször kiérződik a modoros mondatokból, mint va-

lami fűszer illata az amúgy is ízletes, zamatos eledelből. Az az út, melyet Tersánszky alkotott magának, egyéni, de nem látszik ösztintének, a hatás azonban, amit az olvasóra gyakorol, nyugodt, kellemes, és nem felszínes. Ez a hosszadalmas című regény érdeklődést, figyelmet meg elismerést érdemel, és egyúttal kellemesen érdekes olvasmányt is jelent.

BARTA LAJOS: KEZDET BEN VALA AZ IGE

Különböző terjedelmű, hangú és értékű írások helyezkednek el e cím mögött, összhang és egység nélkül. Karcolatok, képek, történetek, vázlatok szocializmusról, cigányokról, örült tanítóról, tüdőbeteg asszonyról, szélhámos parasztról, hűtlen boltosnéról, parvenü kisasszonyokról. Semmi újság, semmi eredetiség nem rikít fel, sehol egy frissebb hang, egy újszerű színfolt, a szereplőket már mind régóta ismerjük, sőt eleve nebb és érdekesebb formában ismerjük őket. Csendes unalom, fanyar, fásult fakóság sápadozik ezekben az írásokban, mint esős, őszi nap, mely szépet, tündöklőt, váratlant már nem hozhat számunkra. Barta Lajos vázlatai meg beszélyei nem mondhatók értékteleneknek, nem vádolhatók papirosillattal vagy iránybeli scékélyességgel, csupán valami vigasztalan vértelenségben, valami sivár sápadtságban, valami álmos laposságban olvad és simul el mindegyik. Sehol semmi érdekesség, pedig az alakok nem annyira elnyűttek, hogy ne érdekelhetnének, a történetek megírása sem annyira kezdetlegesen művésztelen, hogy kellemes érzéseket ne csiholna ki az olvasóból, mégis ennek a könyvnek elolvasása nem pendít meg semmit se bennünk. A szerző nem tud bánni az olvasóval, helyesebben: saját mondanivalójával és képességeivel. Minden elszürkül,

nyúttá és nehézkessé válik esetlenül küszködő kezei között, és bármily megértéssel, bármennyi rokonszenvvel nézzük is ezt a küszködést, meg kell látnunk annak szerény, szegényes eredményét.

